het boekhoud-systeem, zooals de schrijver dat in de Italiaansche en Duitsche leerboeken van dien tijd vond uiteengezet. Dat hierbij een afzonderlijk hoofdstuk aan *Paciolo* wordt gewijd, spreekt haast vanzelf, omdat deze — zooals de schrijver laat zien — zoowel direct als indirect een grooten invloed heeft uitgeoefend op de latere schrijvers, in het bijzonder op de Nederlandsche schrijvers, wier werken het eigenlijke onderwerp van *de Waal's* verhandeling uitmaken. Uitvoerig worden deze boeken besproken en met elkander vergeleken. Aangezien de studie betrekking heeft op de *leer* van het boekhouden, schenkt de schrijver daarbij vooral aandacht aan het verschil in methode van voordracht en beschrijving. Uitvoerig wordt onderzocht, in hoeverre de auteurs oorspronkelijk zijn en in hoeverre de besproken werken aan elkaar verwant zijn. Voorts worden nauwgezet methode en systematiek van alle besproken boeken beoordeeld.

De schrijver is er in geslaagd, in deze historisch-kritische beschouwing ons een duidelijk beeld te geven van de ontwikkeling van de leer van het boekhouden.

Voor mij schuilt intusschen de verdienste of althans de aantrekkelijkheid van het boek vooral in de beschouwingen, welke de schrijver wijdt aan den aard der geboekte transacties, het verband daarvan eenerzijds met de verhoudingen in het bedrijfsleven en anderzijds met de wijze van boeking; in 't algemeen dus in het onderzoek naar de bedrijfseconomische beteekenis van de aanteekeningen, zoowel als van de gevolgde methode van boeking. De schrijver heeft begrepen, dat de leer eener techniek slechts met juistheid kan worden beoordeeld in verband met de praktische toepassing dier techniek.

Zelfs hak ik gaarne gezien, dat de beschouwing nog meer naar deze zijde ware ontwikkeld. Ik mag in dit opzicht niet spreken van een gebrek van het werk, omdat de schrijver zijn doel nu eenmaal anders heeft gesteld; ik zou dan ook reeds tevreden zijn geweest, indien de beschouwingen van den hier bedoelden aard aan het slot van het boek in een systematisch overzicht waren verwerkt, zooals dat ook op verdienstelijke wijze is geschied met de technische en methodologische opmerkingen.

Het spreekt vanzelf, dat de beoordeelaar van een boek als het onderhavige den schrijver niet kan volgen op zijn langen weg van onderzoek; hij kan, ook bij aandachtige lezing, slechts een indruk krijgen van de nauwkeurigheid van dat onderzoek en een inzicht krijgen in de bij het onderzoek gevolgde methode. Mijn indruk is gunstig. Citaten, verwijzingen en noten zijn hier geen hinderlijk vertoon van quasi-geleerdheid, maar zijn doelmatig aangebracht en geven niet alleen de voor de verificatie of voor eigen raadpleging noodzakelijke verwijzing, maar ook vaak belangrijke nadere aanwijzingen, die vertrouwen wekken in de juistheid van het oordeel van den schrijver.

Toch wil ik in 't algemeen de vraag opperen, of de schrijver wel zich voldoende rekenschap heeft gegeven van het gevaar, dat de in de leerboeken gegeven voorbeelden en aanwijzingen wellicht niet het juiste beeld geven van de praktijk. De schrijver heeft blijkens het Voorbericht bijna uitsluitend de leerboeken als bron gebruikt; was het niet noodig, zich ervan te vergewissen, dat er overeenstemming bestond tusschen leerboek en praktijk? Mij is wel eens opgevallen bij inzage van oude koopmansboeken, dat daarin een methode van aanteekening werd gevolgd en transacties werden vermeld, welke, voor zoover mij bekend was, niet in eenig leerboek werden besproken. Intusschen, ik heb nooit op dit gebied een studie gemaakt, en misschien is dus mijn vrees niet gerechtvaardigd. Waarbij ik nochtans er op wil wijzen, dat ook de moderne leerboeken toch heel vaak een methode van aanteekening volgen of zelfs boekingsgevallen geven, die voor de praktijk kant noch wal raken.

Tenslotte mag ik één uitlating van den heer *De Waal* niet onweersproken laten. De schrijver begint het tweede hoofdstuk, loopende over de ontwikkeling van het boekhouden vóór *Paciolo*, met de mededeeling, dat de boekhouding, in welken vorm dan ook, en dus ook het stelsel van de dubbele boekhouding, niet op een zeker oogenblik aan het brein van den een of anderen geleerde is ontsproten. De schrijver is in gebreke gebleven, om de juistheid dezer in mijn oogen zeer belangrijke stelling te bewijzen. De stelling is in de eerste plaats historisch belangrijk en reeds daarom verwondert het mij, dat *De Waal* in zijn historisch georiënteerde verhandeling zoo gemakkelijk deze onbewezen stelling heeft neergeschreven. Maar voor mij is ze vooral belangrijk, omdat ze ook een oordeel inhoudt over het wezen van de techniek der dubbele boekhouding. Die techniek nu is er eene, die naar mijn meening niet geleidelijk kan zijn ontstaan uit het streven naar ordening van losse aanteekeningen met betrekking tot de handels-transacties. De koopman telt op, trekt af, vermenigvuldigt, deelt. Maar hij denkt niet wiskundig. En de techniek der dubbele boekhouding is mathematisch uitgedacht. Er moet een wiskundig geschoolde of een intuitief-wiskundige geest geweest zijn, die op de gedachte is gekomen van de beteekenis der tegengestelde aanteekening van het saldo van bezittingen en schulden als sluitsteen voor een voortdurend evenwicht in de sommen der aanteekeningen. Deze geniale vondst nu kan m.i. niet „van lieverlede groeien". Als de heer *De Waal* verband legt tusschen de groeiende behoefte aan aanteekeningen van het zuiver vermogen en de ontwikkeling van de methode der dubbele boekhouding en daarbij spreekt van een ontwikkelingsgang, ben ik 't met hem eens. Maar de eigenaardige techniek der dubbele boekhouding moet m.i. zijn *uitgevonden*. Ik meen dan ook, dat men goed zal doen, te onderscheiden tusschen de koopmansboekhouding, als voor het bedrijfsleven typische methode van aanteekening der veranderingen in het zuiver vermogen naast die van de wijzigingen in de samenstelling van bezit en schuld, gegroeid uit en met de ontwikkeling van het bedrijf, en de dubbele boekhouding, als bijzonderen vorm van techniek der aanteekeningen, uitgedacht om de boekhouding technisch doeltreffend te maken.

De hier geopperde bedenking tegen een enkele door den schrijver geuite meening doet uit den aard der zaak niets toe of af aan mijn oordeel over het werk. Ik acht de dissertatie van den heer *De Waal* een belangrijke aanwinst voor onze literatuur.

Th. L. Jr.

NIEUWE BOEKEN

A. Bedrijfshuishoudkunde

Advertising investment securities. Financial advertisers association. Investment research committee. New York, 1928.

Bonnal, A. et M. Chatel. Exploitation commerciale des chemins de fer. Paris, 1928.

Burton, Charles S. and *V. Dushayne.* Investment trust. New York, 1928.

Casson, H. N. A complete advertising course. London, 1928.

Czekalla, H. Die Hausgesetze der kaufmänischen Unternehmung. Stuttgart, 1928.

Czekalla, H. Die Organisation des Lagerwesens. III Zweckmässige Büro-Organisation. Berlin, 1928.

Felsart, A. Geldvermittler, Kapitalbeschaffung und Teilhaber. Berlin, 1928.

Forbes, Bertie Charles. How to get the most out of business. New York, 1928.

Gibson, Thomas. Annual forecast of business, financial and security conditions and prospects. New York, 1928.

Goode K. M. and *H. W. H. Powel.* What about advertising? New York, 1928.

Grenz, Cl. Fachkunde für das Backgewerbe mit besonderer Berücksichtigung der rationellen Betriebsführung. Münster i.W., 1928.

Hentschel, E. Betriebsverhältnisse und Preisverhältnisse im Einzelhandel. Berlin, 1928.

Herd, Harold. Bigger results from advertising. London, 1928.

Heydt, C. Die psychotechnische Versuchstelle der Reichsbahndirektion Berlin. Berlin, 1928.

Janssens, C. H. A. J. De techniek der kostprijsberekening in het industriebedrijf en de daarmede verbandhoudende vraagstukken. Tilburg, 1928.

Jastrow, M. Die Statistik des Einzelhändlers. Berlin, 1928.

Kobatsch, R. Wirtschaftlichkeitslehre. Systematische Darstellung und Begründung aller Arbeiten der Rationolisierung. Wien, 1928.

Kosiol, E. Theorie der Lohnstruktur. Stuttgart, 1928.

Lauke, H. L. Die Leistungsabstimmung bei Fliesarbeit. München, 1928.

Ludwig, H. Systematische Wirtschaft. Amerikanische Methoden. Berlin, 1928.

McDougall, F. L. Sheltered markets. A study of the value of Empire Trade. London, 1928.

MasLeod, J. H. Effect of a saleman's compensation plan on marketing costs. New York, 1928.

McMyn, J. W. and *J. W. Bardsley.* Bleaching, dyeing, printing, and finishing for the Manchester trade. New York, 1928.

Manning, Fowler. Controlling marketing expenditures and costs. New York, 1928.

Naether, C. A. Advertising to women. New York, 1928.

Pfohl, E. Dictionnaire des matières et produits industriels pour toutes les branches du commerce et de l'industrie, en quatre langues (français, allemand, anglais, russe). Paris, 1928.

Ramsay, R. E. Effective direct advertising. London, 1928.

Rationalisierung der privaten und öffentlichen Wirtschaft, ihre Wege und Möglichkeiten. Mit einem Vorwort von Dr. Hamm. Berlin, 1928.

Robinson, Henry M. Relativity in business morals. Boston, 1928.

Rossem-Pieck, van. Die Amerikanische Gummi-industrie und ihre wissenschaftliche Arbeit. Berlin, 1928.

Schäfer, Erich. Grundlagen der Marktbeobachtung. Mit einer Darstellung der Beobachtungspraxis in der deutschen Porzellanindustrie. Nürnberg, 1928.

Schubert, W. Selbstschutz im Kassenwesen. Kassenführung, Kassenrevision. Anhang: Vereins- und Verbandswirtschaftsführung. Berlin, 1928.

Seltzer, L. G. Financial history of the American automobile industry. Boston, 1928.

Shields, B. F. The evolution of industrial organization.. London, 1928.

Smith, G. C. Selective selling as a means of reducing, marketing costs. New York, 1928.

Wadsworth, R.K. Handbook on mail order selling and merchandising. Chicago, 1928.

Weisz, R. Die Adrema im Kauf- und Warenhausbetrieb. Berlin, 1928.

Woolley, Edward M. Writing for real money. New York, '28.

Young, F. H. Advertising layout. New York, 1928.

Zusammenhänge zwischen Steuern und Betriebswirtschaft. Vorträge gehalten von Th. Beste, G. Felber, F. Hauszmann, u. A. Berlin, 1928.

B. Accountancy en Boekhouden

Feilchenfeld, W. Die Anwendung deutscher Erfahrungen auf die Stabilisierungsbilanzen. Auszig, 1928.

Goff, Thomas T. Self-proving business arithmetic. Chicago, 1928.

Joseph, E. S. Insurance agency accounting and management. Harrisburg, Pa., 1928.

Sluys, P. M. van der. De administratie van een waterleidingsbedrijf. Haarlem, 1928.

Tremaine, Morris Sawyer. Handbook of town administration and accounting for town officers. New York, 1928.

ONTVANGEN BOEKWERKEN

Rechtspraak in belastingzaken door de Raden van Beroep, prijs *f* 0.90. De druk der Accijnsen en Invoerrechten, prijs *f* 0.75. De Grondbelasting.

Alle geschriften van de Vereeniging voor belastingwetenschap, uitgave van *J. Muusses,* Purmerend.

Volledige uitwerkingen van het 2e Supplement schriftelijke opgaven examen boekhouden M. O. 1925/27 enz. door *J. Peper,* Uitgave van *C. A. J. van Dishoeck,* Bussum 1928.

De Standplaatsfactoren der groote Haringvisscherij door *Dr. A. W. Schippers Jzn.* Uitgave *N.V. Dorsman & Odées* Boekhandel Drukkerij, Vlaardingen 1927.

De Zeevisscherijen van Nederlandsch-Indië door *Dr. A. W. Schippers Jzn.* Overdruk Koloniaal tijdschrift No. 1, 17den jaargang.

De Ethiek van de bedrijfsleiding door Dr.*J. Goudriaan Jr.* Uitgave van N.V. *H. van der Marck's* Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1928.

Verbandstagvorträge des Verbandes Deutscher Bücherrevisoren op den 19en Verbandstag. Uitgave *G. A. Gloeckner,* Leipzig 1928.

Het Accountantsberoep in Nederland door *W. Beyderwellen.* Uitgave Uitgeverij „Nieuwer Amstel" Amsterdam 1928.

Handelsonderwijs deel 12: Boekhouden door *G. de Bruyn* en *E. Smit.* Uitgave van *J. Muusses,* Purmerend 1928, 4e druk.

Rentabiliteitswaarden, Emissiekoersen en Rendementen van Obligatieleeningen door Dr. *F. G. van de Vliet,* Uitgave van *J. Muusses,* Purmerend 1928, Prijs *f* 1.25.

Notarieele administratie door *H. J. Zweers.* Uitgave van *N. Samson,* Alphen a/d Rijn 1928, Prijs *f* 1.80.

MEDEDEELING

De Gouvernements Accountantsdienst in Nederlandsch Indië

Naar wij vernemen zal op Zaterdag 17 November 1928 de heer *W. de Vries Gzn.,* hoofd van den gouvernements accountantsdienst voor de leden, assistentleden en genoodigden van de Nederlandsche Organisatie van Accountants een lezing houden over bovengenoemd onderwerp.

Introducties voor deze lezing zijn op aanvrage verkrijgbaar bij het Secretariaat der Organisatie, Joh. Verhulststraat 97 Amsterdam Z.